

РЕЦЕНЗИЯ

на

дисертация за получаване на образователната и научна степен „доктор по филология” по направление 2.1. Филология (Литература на народите от Европа, Америка, Азия, Африка и Австралия – Китайски фолклор)
на тема „Култът към планината Тайшан във фолклорно-религиозната традиция на Китай (с акцент върху образа на женското божество на планината)”
с автор Евелина Валентинова Хайн

от проф. д.с.н. Мая Бедрос Келиян

Институт за изследване на обществата и знанието (ИИОЗ) при БАН

Дисертацията обхваща 309 с., текстът е организиран в четири глави, три приложения и библиография.

Още в Увода Евелина Хайн поставя важния въпрос за връзката между фолклора, културата, идентичността, националните символи, държавността и цивилизационния модел. Дисертантката избира като обект на своето изследване фолклорно-религиозната традиция на Китай, а за негов предмет - култа към планината Тайшан като елемент от тази традиция. Тя посочва, че култът към планините е емблематичен за китайската цивилизация поради тясната му и многопластова обвързаност с най-древните вярвания, като например преклонението пред предците, които са ключови за формирането (и разбирането) на китайската култура. Култът към Тайшан се разглежда като пресечна точка на религия, фолклор и държавност, като средоточие на многовековни традиционни практики (ритуали, обвързани с държавността, с официалната религия и с народните вярвания, културни и стопански дейности) и по тази причина е блестящ пример за жизнеспособността на традициите. Авторката си поставя за пряка цел да покаже, че комплексът от култове, свързани с планината Тайшан, в исторически план функционира като механизъм за акумулиране и възпроизвеждане на устойчив набор от знания, мирогледни нагласи и модели на поведение, важни за общността-носител на традицията. Заявената от нея паралелна цел на дисертацията е да илюстрира функцията на фолклорно-религиозната традиция за удовлетворяване на базови социални и психични потребности

на индивида и общността. Тезата на работата е, че комплексният култ, свързан с планината Тайшан е проява на базовата потребност на традиционната общност от връзка с Божественото; този култ интегрира общността, формира идентичността ѝ и я съхранява през вековете. Дисертационната теза е актуална и значима, както от академична гл. т. - в контекста на съвремените проблеми, поставени пред хуманитарните и социални науки, така и в контекста на мястото и значението на Китай в глобален икономически и геополитически план. От така определените цели и теза на дисертацията са изведени следните задачи: 1.) да се изберат и преведат оригинални текстове, както и да се разработи съответстващ им понятиен апарат, поставящ китайските реалии в универсално разбираем контекст; 2.) да се анализира вторична литература по темата и да се изберат релевантни за конкретното изследване постановки и коментари; 3.) да се изработи методологически инструментариум на изследването; 4.) да се направи съпоставителен анализ на подбраните и преведените текстове; 5.) да се използват резултатите от анализа, за да се докаже дисертационната теза за комплексната природа на култа към Тайшан.

Авторката обръща внимание на комплексността на обекта и предмета на изследване, която изисква да се анализират текстове с разнороден характер. От една страна това са фолклорни легенди за женското божество на планината – Богинята-Майчица от Тайшан, с неопределим по дефиниция момент на възникване, но включени в съвременен сборник с местни легенди от провинция Шандун. От друга страна е избран текст с официозно-религиозен характер, включен в издание от 1607 година на допълнението към корпуса от канонични текстове на религиозния даоизъм „Хранилище на Дао“, чиято главна фигура е същото женско божество, но вече в своя официален облик на богиня от даоисткия пантеон. Хетерогенността на изследвания материал, както и на комплексния култ към Тайшан предполагат три кръга от теми: Свещеното и неговите аспекти; за мястото на народните вярвания в китайската религиозна система; за автентичността и оригинала в отделните фолклорни материали и в частност за уязвимостта на фолклора от намесата на държавни, литературен, исторически, академичен и дори бизнес-дискурс.

Евелина Хайн използва концепцията на Шелинг за конструирането като поставяне на явленията на единствено възможните им места в цялостната система на знанието за

природата (с 10), за да определи основни понятия, като свещено, мит, мироздание, култът като „конструкт-модел”, способстващ за ориентиране в света. Дисертантката се основава и на идеите в сравнителното религиознание на Джулия Цин и на тезата ѝ, че в китайската традиция се срещат и двата типа религиозно преживяване – трансцендентното и иманентното присъствие на Божественото в света. В религиозния даоизъм и в народните вярвания водещо е трансценденталното отношение, докато в даоистката философия, в махаяна-будизма и в неоконфуцианството водещо е разбирането за иманентността на Абсолютното. Въз основа на идеите на Чарлс Лонг и на Дъндис, комплексният култ към Тайшан е определен като „механизъм за акумулиране и възпроизвеждане на устойчив набор от знания, мирогледни нагласи и модели на поведение”. Евелина Хайн възприема „широкото разбиране за фолклора като максимално отворена система от традиционно създавани, акумулирани и предавани културни съдържания”, като отчита „условната достоверност на фиксираните и литературно обработени варианти на местните легенди, ползвани за целите на дисертационния труд”. Следвайки особеностите на обекта и предмета на изследване, както и очертаните от нея цели, задачи и тематични кръгове, дисертантката прилага комплексен интердисциплинарен изследователски метод, включващ хронологично-аналитичен подход за представянето на етапите от развитие на култа в комбинация със съпоставителен анализ на избрания словесен материал (каноничния текст и легендите). Синкретичният подход на анализа включва социологически, фолклористични, лингвистични и философски елементи, като изучава култа към Тайшан „като комплексен културен феномен, отразен както във фолклорната словесност, така и в цялостния фолклорно-религиозен и държавен дискурс”.

Първа глава е посветена на Свещеното като конструкт, като Евелина Хайн започава изследването си с въпроса за конструирането на Свещеното като ориентир в рамките на Универсума, като непосредствено свързва въпроса за природата на Свещеното с този за неговата роля в живота на общността. Свещеното място има своето възлово значение за традиционната култура, то е пресечната точка на празничното и ежедневно-битовото; то е знаков конструкт на традиционното мироздание, осигуряващ на „традиционната общност колективно преживяване на Божественото” (с. 20). В следващите части на Първа глава са анализирани традиционните китайски вярвания и практики, чрез които индивидът и

общността осигуряват присъствието на Свещеното и благотворното му въздействие върху тяхното Битие. Дисертантката акцентира върху ролята на Свещеното като мяра, която конструира, структурира и осмисля света на традиционната общност. Евелина Хайн посочва, че именно поради това „свещеното място ... е център на цял комплекс от културни практики, обвързани с представата за централното място на Божественото в мирозданието”. Универсално разпространен тип свещено място с ключова роля в мирозданието е планината (с. 30), която запазва ключовата си позиция в културата на традиционната общност, независимо от конкретния исторически контекст” (с. 36). Обобщението на авторката в края на Първа глава е, че култът към свещената планина, функциониращ като комплекс от разкази, образи и ритуални действия, обвързани от авторитета на традицията, предоставя на общността сигурен метод за правилно, безопасно и ефективно общуване със Свещеното.

Във Втора глава, посветена на детайлното изследване на култа към свещените планини в Китай, авторката достига до извода, че този култ е ключов елемент на китайската култура. В него се преплитат митологично-религиозните представи с разбиранията за начина, по който е устроена и функционира държавата. Този култ изпълнява ролята на механизъм, осигуряващ на китайската етническа общност съзнанието за идентичност и историческа перспектива и в наши дни. Той е включен „във всички значителни за традиционната китайска култура светогледни системи, каквито са даоизмът, будизмът и синкретичните народни вярвания”, дори и в рамките на доктрината на конфуцианството (с. 64).

Трета глава е посветена на Тайшан, „първенец” сред свещените планини в Китай и една от най-посещаваните планини, заемаща „специално място” в китайската традиция и култура. Дисертантката изследва политическата символика на култа, ролята му на легитиматор на държавността в имперски Китай, изразител на идеята за централизираната държава като върховен израз на китайската цивилизационна общност. Но комплексният характер на „поклонението към Тайшан, в рамките на което освен имперският култ съществуват и други култове, захранвани не толкова от елитарната, колкото от народната култура” (с. 70) превръщат свещената планина в символ, който като културен феномен надживява самия имперски Китай. До това заключение Евелина Хайн достига след анализ

на мястото и ролята на Тайшан в китайските народни вярвания и на свързани с тях фолклорни текстове. Изследвани са произходът и символното значение на култа към Великия властелин на Източната планина, както и на появилия се по-късно култ към Богинята-Майчица от Тайшан, чиято популярност нараства през вековете и затъмнява славата на предишния култ. Този процес на развитие и промяна на култа, детайлно анализиран от авторката, показва как се променя и развива самата традиция на общността, като следствие от протичащите социално-исторически и културни промени.

Четвърта глава изучава каноничността и прагматичността в образа на богинята – символ на женското начало от Тайшан. Анализиран е каноничният текст „Чудодейно писание за Първозданната повелителка на лазурните облаци“ като пример за медиаторската роля, изпълнявана от Свещените писания в отношенията между доктрината и нейните последователи. Този религиозен канон участва в създаването на официалното, ритуализирано отношение към божествата и поставя акцент върху религиозния празник като колективно изживяване на Свещеното. Дисертантката изследва и друг тип текстове – местни легенди, наречени „предания за прославени планини“, които също представят Свещеното като Страховито, Възвишено, Всемогъщо, Потресаващо и Магично. За разлика обаче от Чудодейното писание, тяхното внимание е насочено към не-опосредствания от ритуали контакт със Свръхестественото и към онзи негов облик, който е рационално и интуитивно достъпен за профанния човек (с. 80). Местните легенди се „включват в механизмите на локалната културна традиция“ и „пораждат интегриращ общността заряд“ (с. 83). Според дисертантката „легендите за Богинята-Майчица от Тайшан изграждат образа на богинята не като монолитно възплъщение на Автентичната реалност Дао, а като хетерогенен конструкт“, като „не човекът се извисява до божеството, а божеството е притеглено до човешката мяра“ (с. 84). Авторката достига до важния за доказване на дисертационната теза извод, че фолклорната традиция действа като „механизъм за интегриране на етническата общност около единни нагласи и споделен мироглед“ (с. 86).

В Заключение Евелина Хайн генерализира, че универсална валидност на култа към Тайшан позволява почитането на тази планина като „тотем на китайската нация“ и до наши дни. Тайшан е възприеман като политически символ на единството, стабилността и възхода на държавата, като морално възплъщение на великодушието и толерантността, а от

естетическа гл. т. като красота, възплъщаваща принципа Ян. Този култ е активно капитализиран в настоящата културна политика на Китайската народна република, която разработва инициативата за превръщането му в „парк на културната индустрия“.

След основния текст на дисертацията следват три приложения: оригинални авторски преводи с коментари на легенди, както от класически така и от съвременен китайски език; визуален архив от снимки и илюстративен материал на култа към Тайшан.

Авторефератът отразява изцяло дисертацията, като в него са формулирани 5 приноса, съответстващи на авторските постижения.

Евелина Хайн е представяла резултати от работата си на научни форуми у нас и в чужбина; публикувала е по темата 6 статии, 4 от които на български и 2 на английски език.

В хода на изложението, аргументирано, убедително, но същевременно с жив, емоционален и картинен език и с изразна лекота дисертантката следва поставената цел и задачи и защитава тезата на своята работа. Авторката познава добре изследванията, свързани с проблематиката, по която работи; поставените цели и свързаните с тях задачи на дисертационния труд са успешно изпълнени. Тя борави умело както с философската терминология, така и с понятийния апарат на антропологията, религиознието и фолклористиката.

В заключение, с пълна убеденост призовавам уважаемите членове на Научното жури да гласуват „за“ присъждане на образователната и научна степен „доктор по филология“ по направление 2.1. Филология (Литература на народите от Европа, Америка, Азия, Африка и Австралия –Китайски фолклор) на Евелина Валентинова Хайн.

30. 04. 2018 г.

София

проф. д.с.н. Мая Келиян

/подпис/

